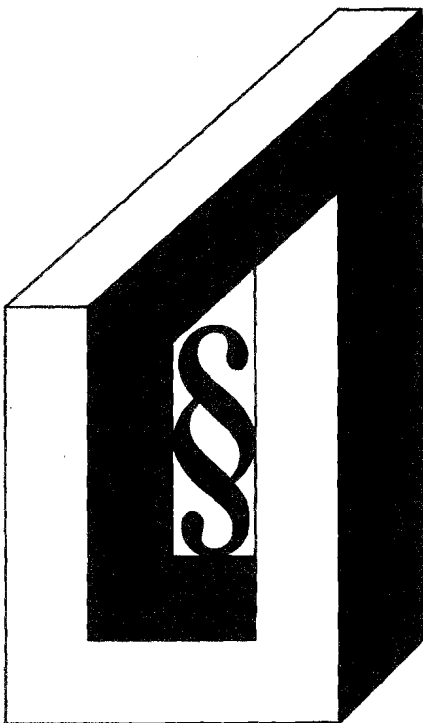

lingua legis

CZASOPISMO POD AUSPICJAMI POLSKIEGO TOWARZYSTWA
TŁUMACZY PRZYSIĘGLYCH I SPECJALISTYCZNYCH TEPIS

„LINGUA LEGIS” czyli „język prawa” jest umowną nazwą niniejszego magazynu poświęconego problemom przekładu tekstów prawnych, prawniczych, sądowych, ekonomicznych i innych specjalistycznych w tak szerokim zakresie, w jakim prawo dotyczy wszystkich dziedzin nauki, wiedzy i życia.

Magazyn jest więc adresowany do wszystkich tłumaczy specjalistycznych z nadzieją, że zawsze znajdą tu pożyteczną lekturę, niezależnie od ich zainteresowania tematyką prawniczą, oraz do osób zajmujących się tłumaczeniem przy okazji wykonywania innych zawodów, w tym zwłaszcza do prawników i ekonomistów posługujących się obcymi językami.

Komitet Redakcyjny, składający się z uznanych teoretyków i praktyków tłumaczenia prawniczego, zapewnia odpowiedni poziom publikacji i ich monograficzny, tj. rzeczowy charakter.

Równocześnie jednak redakcja wyraża nadzieję, że Czytelnicy zechcą skorzystać ze stałego zaproszenia do współpracy, nadsyłając cenne uwagi, materiały polemiczne i propozycje doskonalenia formuły magazynu, którego kształt będzie zawsze kwestią otwartą.

Jedyną niezmienną intencją redakcji jest cel nadrzędny, któremu mają służyć wszelkie prace prezentowane na łamach naszego magazynu, a mianowicie – doskonalenie warsztatu pracy tłumacza specjalistycznego.

KOMITET REDAKCYJNY: prof. dr hab. Barbara Z. Kielar, prof. dr hab. Jan Lewandowski, prof. dr hab. Julian Maliszewski, dr Danuta Kierzkowska, dr Artur D. Kubacki, mgr Janusz Poznański, mgr Piotr T. Żebrowski. Sekretarz redakcji: Barbara Solarewicz.

Redaktor naczelny: dr Danuta Kierzkowska.

WYDAWCA: Wydawnictwo Translegis, ul. Krasińskiego 16 lok. 134, 01-581 Warszawa.

Tel. 022 839-49-53; faks 022 839-89-95; <http://www.translegis.com.pl>

nie prowadzonego w warunkach klinicznych (a nie np. w laboratorium). W języku polskim właściwie nie ma rozróżnienia między pozornie odmiennymi odpowiednikami, tj. terminami *badanie kliniczne* i *próba kliniczna*. Oba można używać w znaczeniu odpowiadającym *clinical trial* (*badanie/próba kliniczna leku*), jak i w szerszym znaczeniu eksperymentu naukowego, z tym że *badanie kliniczne* jest częściej spotykanym terminem. Należy koniecznie zwrócić uwagę, że, jak podano wyżej w odpowiednim akapicie, polski termin *badanie kliniczne* jest też synonimem terminu *badanie przedmiotowe*. Tłumacz powinien zorientować się, czy termin odnosi się do badania pojedynczego pacjenta, czy do badania eksperymentalnego i w tłumaczeniu użyć odpowiednio rzeczowników *examination* lub *study/trial*.

Jak wspomniałem wcześniej, zdarza się, że w jednym zdaniu występują wyrazy odpowiadające dwóm lub wszystkim trzem znaczeniom słowa *badanie*:

„Participants in the Study will attend a number of examinations.”

Ważne jest, by nie tłumaczyć obu podkreślonych wyrazów jako *badanie* bez żadnych uściślających określeń. *Study* można oddać jako *badanie kliniczne*, a *examinations* – *badania diagnostyczne*.

SUMMARY

The article discusses English equivalents of the Polish word “badanie” as used in medical texts and presents the difficulties associated with the translation of some related vocabulary.

JAK TŁUMACZYĆ NAZWY USTAW NIEMIECKICH I POLSKICH?

Artur Dariusz Kubacki

Autor jest adiunktem w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Śląskiego oraz tłumaczem przysięgłym języka niemieckiego. Prowadzi zajęcia praktyczne i seminaria dla studentów translatoryki z zakresu tłumaczeń tekstów prawnych i prawniczych oraz ekonomicznych i użytkowych. Jest członkiem ekspertem PT TEPIS oraz członkiem STP i SGP. W 2005 r. został powołany do składu Komisji Odpowiedzialności Zawodowej Tłumaczy Przysięgłych w Ministerstwie Sprawiedliwości. Od 2007 r. jest konsultantem Państwowej Komisji Egzaminacyjnej do udziału w przeprowadzaniu egzaminu na tłumacza przysięgłego w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Artykuł omawia wybrane techniki tłumaczenia nazw ustaw niemieckich i polskich, jakie może zastosować tłumacz specjalistyczny w pisemnym tłumaczeniu tytułów ustaw niemieckich i polskich z wyłączeniem nazw aktów prawnych niższego rzędu. Artykuł dzieli się na dwie części: w pierwszej dokonam analizy strukturalnej nazw ustaw polskich i niemieckich, w drugiej natomiast zdefiniuję pojęcie techniki tłumaczeniowej, a następnie szczegółowo przedstawię wybrane techniki tłumaczenia ww. aktów odpowiednio na język niemiecki i polski.

Artykuł opracowałem w oparciu o korpus nazw ustaw dostępnych w zasobach niemieckiego i polskiego internetu, tj. <http://www.gesetze.2me.net> – *Deutsche Geset-*

zestexte oraz <http://www.sejm.gov.pl/prawo/prawo.html> – Internetowy System Aktów Prawnych.

1. Analiza strukturalna nazw ustaw polskich

Zgodnie z Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 roku w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dziennik Ustaw Nr 100, poz. 908) tytuł polskiego aktu normatywnego powinien składać się z 3 elementów:

- informacji o rodzaju aktu prawnego, np. ustawa, rozporządzenie,
- daty ustanowienia aktu, np. 2 września 1990 roku,
- określenia normowanej w akcie materii, np. o systemie oświaty.

Właściwa konstrukcja tytułu aktu normatywnego pozwala zatem określić jego miejsce w hierarchii źródeł prawa, datę ustanowienia aktu prawnego oraz treść i zakres regulowanego danym aktem zagadnienia.

Analiza budowy nazw ustaw polskich pozwala wyodrębnić kilka typów struktur językowych, które z różną częstotliwością pojawiają się w nazewnictwie omawianych aktów prawnych. Najczęściej występująca konstrukcja składa się z nadrzędnika **ustawa**, po którym następują dwie współrzędne przydawki przyimkowe. Pierwsza z nich, wprowadzana przyimkiem **z**, informuje o dacie uchwalenia ustawy, zaś druga – mniej lub bardziej rozbudowana, a rozpoczynająca się przyimkiem **o** – przedstawia jej tematykę:

Ustawa z dnia 16 grudnia 2005 r. o Funduszu Kolejowym,
Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych,
Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii.

Wariantem powyższej konstrukcji jest struktura uzupełniona o człon zawierający przydawkę przyimkową oraz dopełniaczową (**o zmianie ustawy**), który zostaje wprowadzony po informacji o dacie:

Ustawa z dnia 24 lutego 2006 r. o zmianie ustawy o płatnościach bezpośrednich do gruntów rolnych,
Ustawa z dnia 6 maja 2005 r. o zmianie ustawy o rybołówstwie,
Ustawa z dnia 16 lutego 2005 r. o zmianie ustawy o Państwowej Inspekcji Pracy.

Najbardziej skomplikowaną odmianą omawianej konstrukcji nazewnictwa jest struktura, w której po członie informującym o dacie wprowadza się komponent składający się z przydawki przymiotnej i dopełnienia zmieniająca ustawę:

Ustawa z dnia 10 marca 2006 r. zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych innych ustaw,
Ustawa z dnia 12 maja 2006 r. zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych,
Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Niewątpliwa niezgrabność powyższej konstrukcji wynika z niemocy języka wobec nieustannych nowelizacji – ustawodawca zmienia bowiem zmienioną ustawę. Czy możemy zatem oczekiwać, wobec ustawodawczego zapału postów, pojawienia się takich potworków językowych, jak „ustawa zmieniająca zmienioną ustawę o zmianie ustawy o”?

Rzadziej wśród nazw ustaw pojawia się konstrukcja językowa składająca się z nadrzędnika **ustawa** oraz członu zawierającego datę jej uchwalenia, po którym następuje nazwa ustawy w formie apozycji. Wspomniana nazwa ustawy zawiera jeden z czterech rzeczowników jako elementów nadrzędnych – „prawo”, „kodeks”, „ordynacja” oraz „karta” – i tworzy następujące konstrukcje językowe:

a) nadrzędnik i przydawka przymiotna, np.:

*Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne,
Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne,
Ustawa z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne,
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny,
Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa,*

b) nadrzędnik i dwie współrzędne przydawki przymiotne, np.

*Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze,
Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i górnicze,
Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy,
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy,*

c) nadrzędnik i przydawka dopełniaczowa, np.:

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela,

d) nadrzędnik, przydawka dopełniaczowa i przydawka dopełniaczowa/przymiotna, np.:

*Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,
Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych,
Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego,
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego,*

e) nadrzędnik, przydawka przymiotna i opcjonalnie przydawka przymiotna lub przydawka dopełniaczowa i przymiotna, np.:

*Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych,
Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych,
Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym,
Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze,*

f) nadrzędnik, przydawka dopełniaczowa, dwie przydawki przymiotne, np.:

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia.

Najrzadziej występującą konstrukcją jest struktura, w której człon zawierający datę uchwalenia ustawy znajduje się na końcu nazwy, zaś nadrzędnik **ustawa** zostaje uzupełniony o przydawkę przymiotną informującą o treści aktu prawnego, np.:

Ustawa budżetowa na rok 2005 z dnia 22 grudnia 2004 r.,

Ustawa budżetowa na rok 2006 z dnia 17 lutego 2006 r.,

Ustawa budżetowa na rok 2004 z dnia 23 stycznia 2004 r.

Z analizy korpusu nazw polskich ustaw wynika, że wszystkie one mają charakter nominalnych grup wielowyrazowych, w których w funkcji nadrzędnika występuje rzeczownik **ustawa**. W zdecydowanej większości przypadków człon informujący o dacie uchwalenia ustawy pojawia się przed członem zawierającym dane o jej treści. Dane te są zazwyczaj przekazywane za pomocą przydawki przymkowej, rzadziej przy wykorzystaniu przydawki przymiotnej lub dopełniaczowej. W części przypadków nadrzędnik **ustawa** zostaje przy pomocy apozycji dookreślony lub opatrzony terminem synonimicznym jako **kodeks**, **prawo**, **ordynacja** albo **karta**. W grupach nominalnych tworzonych przez nadrzędnik **ustawa** występują wyłącznie rozgałęzienia prawostronne, wśród których można wyróżnić przydawki przymkowe, przymiotne oraz apozycje.

2. Analiza strukturalna nazw ustaw niemieckich

W tradycji nazewnictwa niemieckich aktów normatywnych nie powstał do dziś jednolity sposób formułowania nazw aktów prawnych. Nie mamy tu – tak jak ma to miejsce w polszczyźnie – ustabilizowanej struktury zawierającej zawsze wszystkie ww. 3 elementy. W większości przypadków nie podaje się w nazwie aktu daty jego ustanowienia, np. *Arbeitsförderungsgesetz – Ustawa dotycząca podniesienia stanu zatrudnienia i poprawy jego struktury*. Ciekawostką jest natomiast fakt, że przy niektórych ustawach w dziennikach je promulgujących pojawia się pełna oraz skrócona wersja nazwy aktu, a także jego oficjalny skrót, np. *Gesetz über die Angelegenheiten der Vertriebenen und Flüchtlinge = Bundesvertriebenengesetz = BFGV – Federalna ustawa o wypędzonych*.

Nazwy niemieckich aktów normatywnych tworzone są wedle różnych wzorów słowotwórczych i składniowych. Najbardziej popularne są **złożenia** (Kompozita) oraz frazy nominalne w postaci **grup wielowyrazowych** (Mehrworttermini), a także czasami podawane oficjalnie i używane potocznie w obrocie prawnym przez prawników i przysparzające podczas tłumaczenia największej trudności skróty i skrótowce. Zilustruję to kilkoma przykładami poniżej:

I) **Złożenia:**

a) **dwuskładnikowe**

1. *Apothekengesetz (ApG) – Ustawa o aptekach*
2. *Testamentsgesetz (TestG) – Ustawa o testamentach*

b) **trójskładnikowe**

1. *Arbeitsgerichtsgesetz (ArbGG) – Ustawa o sądzie pracy*

2. *Abwasserabgabengesetz (AbwAG) – Ustawa o opłatach za odprowadzanie ścieków*

c) czteroskładnikowe

1. *Bundesdatenschutzgesetz (BDSG) – Ustawa federalna o ochronie danych osobowych*
2. *Bundeszentralregistergesetz (BZRG) – Ustawa o federalnym rejestrze karnym*

d) pięcioskładnikowe

1. *Verkehrswegeplanungsbeschleunigungsgesetz vom 16. Dezember 1991 (VerkPBG) – Ustawa o przyspieszeniu planowania dróg komunikacyjnych z dnia 16 grudnia 1991 r.*
2. *Wertpapier-Verkaufsprospektgesetz (VerkProspG) – Ustawa o prospekcie emisyjnym dotyczącym sprzedaży papierów wartościowych*

e) sześć- i więcej składnikowe

1. *Arbeiterrentenversicherungs-Neuregelungsgesetz (ArVNG) – Nowa regulacja ustawowa w zakresie robotniczego ubezpieczenia rentowego*
2. *Kriegsdienstverweigerungs-Neuordnungsgesetz (KDVNG) – Nowa regulacja ustawowa w sprawie odmowy pełnienia służby wojskowej*

II) Akronim plus złożenie:

1. *DM-Bilanzgesetz (DM-BilG) – Ustawa o sporządzaniu bilansów w DM*
2. *DNA-Identitätsfeststellungsgesetz (DNAG) – Ustawa o ustalaniu tożsamości za pomocą badań DNA*
3. *DDR-Schuldbuchbereinigungsgesetz (SchuldBBergG) – Ustawa aktualizująca stan prawny w zakresie długów publicznych w NRD*

III) Przymiotnik plus złożenie:

1. *Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1896 (BGB) – Kodeks cywilny z dnia 18 sierpnia 1896 r.*
2. *Allgemeines Eisenbahngesetz vom 27. Dezember 1993 (AEG) – Ogólna ustawa o kolei z dnia 27 grudnia 1993 r. (por. <http://www.transpolska.most.org.pl/legislacja/serv04.htm>)*
3. *Verwaltungsrechtliches Rehabilitierungsgesetz vom 23. Juni 1994 – Ustawa administracyjna o rehabilitacji z dnia 23 czerwca 1994 r.*

IV) Liczebnik porządkowy (zapisywany cyfrą lub słownie) plus złożenie:

1. *Zweites Hochschulrechtsänderungsgesetz (2. HRAG) – Druga ustawa zmieniająca prawo o szkolnictwie wyższym*
2. *2. Wohnungsbaugesetz (2. WoBauG) – 2. ustawa o budownictwie mieszkaniowym*

V) Grupy wielowyrazowe:

1. *Gesetz über die Deutsche Bundesbank (BBankG) – Ustawa o Niemieckim Banku Federalnym*

2. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG)* – Ustawa o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością
3. *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG)* – Ustawa o nieuczciwej konkurencji
4. *Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen (AGB-Gesetz) vom 09.12.1967 (AGBG)* – Ustawa dotycząca ogólnych warunków handlowych
5. *Zweites Gesetz über die Krankenversicherung der Landwirte (KVLG 1989)* – Druga ustawa o ubezpieczeniu zdrowotnym rolników

Wśród grup wielowyrazowych występują także formy hybrydalne, jak np.

V') Złożenie plus grupa wielowyrazowa:

1. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23.05.1949 (GG)* – Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23.05.1949 r.
2. *Ladenschlussgesetz vom 28. November 1956 (LadSchlG)* – Ustawa o godzinach zamknięcia sklepów z dnia 28 listopada 1956 r.
3. *Begleitgesetz zum Telekommunikationsgesetz vom 17.12.1997 (BegleitG)* – Ustawa towarzysząca ustawie o telekomunikacji z dnia 17.12.1997 r.

Analizując korpus niemieckich nazw ustaw można stwierdzić, że wśród nich najczęściej dominują grupy wielowyrazowe. Często nazwie ustawy odpowiada wersja skrócona w formie złożenia. W badanym materiale każda ustawa posiadała swój skrót. Większość (z ok. 700 badanych nazw ustaw niemieckich) nie ma w tytule daty ustanowienia aktu. Niektóre nazwy ustaw niemieckich wyrażone są jedynie za pomocą złożenia, zwykle dwu-, trój- lub czteroskładnikowego. Natomiast złożenia o większej ilości składników występują bardzo rzadko. Z analizy grup wielowyrazowych wynika, że nadrzędnik w 99% posiada przydawki w postpozycji, czyli rozgałęzienia prawostronne. Są to grupy nominalne zawierające przydawkę drugiego lub trzeciego stopnia.

Przydawki są w stanie tworzyć takie same stosunki zależności względem siebie jak zdania złożone podrzędnie (por. Helbig/Buscha 1984, 600). W zdaniach hipotaktycznych stosunek zdań podrzędnych do zdania głównego może się ułożyć w ten sposób, że tylko jedno z nich zależeć będzie bezpośrednio od zdania głównego, wszystkie zaś inne – od zdań podrzędnych (por. Szober 1953, 383; Helbig/Buscha 1984, 654; Czochrański 1990, 538). Zdania podrzędne zależne od zdania głównego nazywane są **zdaniami podrzędnymi pierwszego stopnia**; zdania zależne od zdania podrzędnego pierwszego stopnia to **zдания podrzędne drugiego stopnia**; zdania zależne od podrzędnego stopnia drugiego to **zдания podrzędne stopnia trzeciego** itd. To ustopniowanie zdań pobocznych Helbig/Buscha odnoszą również do przydawek.

Wśród badanych nazw obecne są głównie przydawki przymikowe wprowadzane przymiukami *über* (57%), *zu* (20%), *von* (20%), *gegen* (2%) oraz *für* (1%). W badanym korpusie stwierdzono jednostkowy przykład przydawki dopełniaczowej w postpozycji, tj. *Gesetz der Alliierten Hohen Kommission für Deutschland (AHG)* – Ustawa dotycząca Wysokiej Komisji Alianckiej dla Niemiec.

Zaledwie w kilku przykładach nazw ustaw mamy do czynienia z przydawką w prepozycji, czyli rozgałęzieniem lewostronnym. Przydawkami stojącymi przed nadrzędnikiem są przymiotniki proste lub złożone, liczebniki porządkowe lub akronimy.

Z analizy nazw ustaw wynika także, że czasami nazwa ustawy jest mieszanką złożenia i grupy wyrazowej. Analizując skupienia przydawek występujących za nadrzędnikiem, można stwierdzić, że tworzą one szeregi i łańcuchy przydawek przymikowych. Przydawki wieloczłonowe znajdują bowiem szczególne zastosowanie w językach specjalistycznych do oddawania kompleksowych i skomplikowanych kontekstów (por. Schatte 1981: 82).

3. Wybrane techniki tłumaczenia nazw ustaw niemieckich i polskich

Nazwy ustaw występujące w formie rozbudowanych grup wyrazowych nie są łatwe dla czytelnika w percepcji. Sposób przyporządkowania przydawek w obrębie takiej grupy (hipo- i parataktycznie) oraz różne ich struktury formalne dopuszczają powstanie wielu rozmaitych kombinacji, co skutkuje nieprzejrzystością i może prowadzić do polisemii treści zawartej w komunikacie. Rozbudowane przydawki często stanowią jeden z głównych problemów dla tłumaczy tekstów specjalistycznych. Nawet doświadczeni tłumacze mają trudności z poprawnym przekładem treści skondensowanych w grupach nominalnych posiadających kilka członów wokół jądra nominalnego. Największą trudność stanowi bowiem ułożenie przydawek w translacie w odpowiedniej kolejności oraz fakt, że ekwiwalenty przydawek mogą należeć do innych kategorii gramatycznych.

Na początku należy wyraźnie oddzielić pojęcie strategii od techniki tłumaczeniowej. O ile **strategia** jest działaniem zmierzające do osiągnięcia określonego celu, o tyle **technika** jest pojęciem węższym i oznacza racjonalny sposób (metodę) działania w jakiejś dziedzinie. Zdaniem Tomaszewicz (2004: 91) strategie tłumaczeniowe należy odróżnić od tzw. technik lub procedur tłumaczeniowych (Übersetzungsverfahren), albowiem strategie oznaczają decyzje globalne. Techniki tłumaczeniowe są natomiast decyzjami jednostkowymi odnoszącymi się do poszczególnych segmentów tekstu, analizowanych – używając terminologii Tomaszewicz (2004: 95) – w **mikrokontekście**. Wedle cytowanej badaczki (2004: 61) mikrokontekst oznacza kontekst najbliższy otoczeniu językowemu danej jednostki tłumaczeniowej. W takim kontekście jednostka tłumaczeniowa (np. słowa, grupy składniowe) analizowana jest w sposób atomistyczny, tj. odnoszący się do wyizolowanych elementów. Przeciwnością takiej analizy jest analiza holistyczna.

Dla potrzeb niniejszego artykułu przyjmujemy definicję **techniki tłumaczeniowej** w ujęciu Tomaszewicz (2004: 95) rozumianej jako „sposób postępowania tłumacza w stosunku do konkretnych elementów tekstu wyjściowego w celu zachowania ekwiwalencji w tekście docelowym.” Będą to więc wszelkie operacje kognitywno-językowe umożliwiające przełożenie specjalistycznej grupy wyrazowej z jednego języka na drugi przy zachowaniu jej funkcji desygnacyjnej i kryterium uzualności.

Metodę uzyskiwania ekwiwalentów nazw dwuczłonowych Iluka (1998), którą wykorzystałem w przekładzie nazw zawodów i specjalności (por. Kubacki 2007: 58-59), można także zastosować w przypadku tłumaczenia nazw ustaw niemieckich (w celu

wizualizacji danego typu ekwiwalencji lub techniki tłumaczeniowej wprowadzam następujące skróty: N – rzeczownik, N_{GEN} – rzeczownik w dopełniaczu, NP_{PRÄP} – grupa przyimkowa, Adj – przymiotnik):

1. odwzorowanie struktury nazwy, np.
 - 1.1. $L_1 [N + N_{GEN}] = L_2 [N + N_{GEN}]$
Betäubung des Schmerzens – znieczulenie bólu,
 - 1.2. $L_1 [N + NP_{PRÄP}] = L_2 [N + NP_{PRÄP}]$
Mittel gegen Blähungen = środek przeciw wzdęciom,
 - 1.3. $L_1 [Adj + N] = L_2 [N + Adj]$
lateinische Nomenklatur = nomenklatura łacińska,
2. odwzorowanie motywacji nazwy, np. *Rosenwasser* – woda różana,
3. redukcja elementów grupy wyrazowej, np. *Kehlkopf* – krtień,
4. poszerzenie elementów grupy wyrazowej, np.
Notarzt – lekarz pogotowia ratunkowego,
5. zmiana motywu nazwotwórczego jednego ze składników nazwy, np.
Augenapfel – gałka oczna (*Apel* – jabłko),
6. zmiana motywu nazwotwórczego obydwu składników nazwy, np.
Hexenschuß – mięśnioból (*Hexe* – czarownica, *Schuß* – strzał),
7. zmiana kategorii składników, np.
Bißwunde – rana kąsana (*Biß* – derywat bezafiksalny z wymianą samogłoski tematycznej, *kąsana* – imiesłów bierny),
Hornhaut – rogówka (*Haut* – rzeczownik, -ówka – formant).

Analiza sposobów przekładu zawartych w korpusie specjalistycznych grup wielowyrazowych pozwoliła na wyodrębnienie następujących technik tłumaczeniowych:

A. Kalkowanie struktury formalnej frazy przy zachowaniu ekwiwalencji semantycznej

Na podstawie badanego materiału należy stwierdzić, że wielu konstrukcjom fraz nominalnych w niemczyźnie odpowiada identyczna konstrukcja i łączliwość jej składników w języku polskim pod względem formalnym i semantycznym. Technika tłumaczenia tego typu fraz polega na przekalkowaniu struktury oraz znaczenia poszczególnych składników frazy. A oto możliwe realizacje tej techniki:

1	Nadrzędnik + przydawka przyimkowa L ₁	Nadrzędnik + przydawka przyimkowa L ₂
a	<i>Gesetz über die Beseitigung von Abfällen</i>	<i>Ustawa o usuwaniu odpadów</i>
b	<i>Gesetz über die politischen Parteien</i>	<i>Ustawa o partiach politycznych</i>
c	<i>Gesetz über Arbeitnehmererfindungen</i>	<i>Ustawa o wynalazkach pracowniczych</i>
d	<i>Gesetz über Bausparkassen</i>	<i>Ustawa o kasach budowlano-oszczędnościowych</i>

e	<i>Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości</i>	<i>Gesetz über die Rechnungslegung vom 29. September 1994</i>
f	<i>Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług</i>	<i>Gesetz über die Steuer von Waren und Dienstleistungen vom 11. März 2004</i>
g	<i>Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o opłatach i podatkach lokalnych</i>	<i>Gesetz über die örtlichen Gebühren und Steuern vom 12. Januar 1991</i>

B. Kalkowanie struktury formalnej frazy bez zachowania ekwiwalencji semantycznej

Technika kalkowania może polegać na zachowaniu struktury formalnej składników frazy nominalnej przy jednoczesnej konieczności wymiany podrzędnika, ponieważ człon ekwiwalentny semantycznie w języku polskim lub niemieckim nie tworzy akceptowalnego połączenia wyrazowego. O wyborze składnika w L_2 rozstrzyga funkcja desygnacyjna nazwy oraz reguły łączliwości jej poszczególnych składników. A oto możliwe realizacje tej techniki:

2	Nadrzędnik + przydawka przyimkowa L_1	Nadrzędnik + przydawka przyimkowa L_2
a	<i>Gesetz zur Bekämpfung der Schwarzarbeit (SchwArbG)</i>	<i>Ustawa o przeciwdziałaniu nielegalnemu zatrudnieniu</i>
b	<i>Gesetz über explosionsgefährliche Stoffe (SprengG)</i>	<i>Ustawa o materiałach wybuchowych</i>
c	<i>Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księ- gach wieczystych i hipotece</i>	<i>Gesetz über Grundbücher und Hypo- thek vom 6. Juli 1982</i>
d	<i>Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach oso- bistych</i>	<i>Gesetz über Melderegister (Meldewe- sen) und Personalausweise vom 10. April 1974</i>

C. Modyfikacja kategorii gramatycznych w obrębie grup wyrazowych

Odmienność systemów gramatycznych języka niemieckiego i polskiego sprawia, że tłumacz często musi zmieniać kategorię gramatyczną poszczególnych leksemów w przekładanej frazie nominalnej. Chodzi tu głównie o zastępowanie obcych konstrukcji i kolokacji takimi, które są dopuszczalne w języku niemieckim lub polskim, ale i o drobniejsze modyfikacje – np. zmiany kategorii liczby. Językoznawcy francuscy nazywają ten zabieg **transpozycją**, natomiast Tomaszewicz (2004: 76) określa go jako **przeformułowanie kategorialne** lub **rekategoryzację** i zalicza do podstawowych technik tłumaczeniowych. A oto zmiany, jakie mogą mieć miejsce podczas tłumaczenia:

C.1. Zamiana przydawki przymiotnej na przyimkową

3	Nadrzędnik + przydawka przymiotna L_1	Narzędnik + przydawka przyimkowa L_2
a	<i>Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung</i>	<i>Ustawa o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością</i>
b	<i>Gesetz betreffend das Urheberrecht</i>	<i>Ustawa o prawie autorskim</i>
c	<i>Gesetz betreffend fundierte Bankschuldverschreibungen</i>	<i>Ustawa o zabezpieczonych obligacjach bankowych</i>

C.2. Zamiana przydawki przyimkowej na przymiotną

4	Nadrzędnik + przydawka przyimkowa L_1	Nadrzędnik + przydawka przymiotna L_2
a	<i>Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen (AGB-Gesetz) vom 09.12.1967</i>	<i>Ustawa dotycząca ogólnych warunków handlowych z dnia 09.12.1967 r.</i>
b	<i>Gesetz zur Vereinheitlichung und Änderung familienrechtlicher Vorschriften vom 11. August 1961</i>	<i>Ustawa dotycząca ujednolicenia i zmiany przepisów prawa rodzinnego z dnia 11 sierpnia 1961 r.</i>

C.3. Zamiana grupy wyrazowej w j. polskim na złożenie w j. niemieckim

5	Nadrzędnik + grupa wyrazowa L_1 (j. polski)	Złożenie L_2 (j. niemiecki)
a	<i>Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych</i>	<i>Einkommen(s)steuergesetz vom 26. Juli 1991</i>
b	<i>Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych</i>	<i>Körperschaft(s)steuergesetz vom 15. Februar 1991</i>

C.4. Zamiana złożenia w j. niemieckim na grupę wyrazową w j. polskim

6	Złożenie L_1 (j. niemiecki)	Nadrzędnik + grupa wyrazowa L_2 (j. polski)
a	<i>Waffengesetz (WaffG)</i>	<i>Ustawa o broni</i>
b	<i>Wehrpflichtgesetz (WPfLG)</i>	<i>Ustawa o służbie wojskowej</i>

c	<i>Zollverwaltungsgesetz (ZollVG)</i>	<i>Ustawa o administracji celnej</i>
d	<i>Versicherungssteuergesetz (VersStG)</i>	<i>Ustawa o podatku od ubezpieczeń</i>
e	<i>Kapitalverkehrsteuergesetz (KVG)</i>	<i>Ustawa o podatkach od obrotu kapitałowego</i>
f	<i>Landpachtgesetz (LPachtG)</i>	<i>Ustawa o dzierżawieniu ziemi</i>
g	<i>Mineralölsteuergesetz (MinÖlStG)</i>	<i>Ustawa o podatku od olejów mineralnych</i>

D. Modyfikacja szyku wyrazów w translacji

Przekształcenie kolejności składników w translacji związane jest z faktem, że w nazwach polskich ustaw najpierw pojawia się informacja o dacie ustanowienia aktu, a następnie o rodzaju materii, jaki on będzie regulować. W niemczyźnie natomiast uzusem jest podanie w pierwszej kolejności zakresu regulowania aktu, a dopiero później daty jego uchwalenia. Potwierdzają to następujące przykłady:

7	Nadrzędnik + przydawka przymkowa L_1	Nadrzędnik + przydawka przymkowa L_2
a	<i>Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości</i>	<i>Gesetz über die Rechnungslegung vom 29. September 1994</i>
b	<i>Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług</i>	<i>Gesetz über die Steuer von Waren und Dienstleistungen vom 11. März 2004</i>

E. Poszerzenie frazy w translacji

Poniżej zebrano przykłady z korpusu, które nie stanowią jednolitej grupy pod względem formalnym, ale w których syntagma nominalna została rozszerzona o dodatkowe komponenty, jak np. rzeczowniki, przymiotniki, wyrażenia przymkowe, spójniki oraz przymyki.

8	Grupa wyrazowa L_1	Grupa wyrazowa L_2
a	<i>Tierseuchengesetz (TierSchG)</i>	<i>Ustawa o chorobach zakaźnych zwierząt</i>
b	<i>Rechtspflegergesetz (RPfLG)</i>	<i>Ustawa o urzędnikach wymiaru sprawiedliwości bez uprawnień sędziowskich</i>
c	<i>Depotgesetz (DepotG)</i>	<i>Ustawa o przechowywaniu i nabywaniu papierów wartościowych</i>
d	<i>Gesetz über die Haftung für fehlerhafte Produkte (ProdHaftG)</i>	<i>Ustawa o odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z wadliwością produktu</i>
e	<i>Gewerbegesetz</i>	<i>Ustawa o działalności gospodarczej</i>
f	<i>Stromeinspeisungsgesetz</i>	<i>Ustawa o dostawach energii elektrycznej</i>

F. Redukcja frazy w translacji

Zjawisko redukcji pojawia się sporadycznie. Zauważono je jedynie w złożeniu *Ordnungswidrigkeitsgesetz (OWiG)* – *Ustawa o wykroczeniach*, w którym dwuelementowy człon *Ordnungswidrigkeit* oddano w polszczyźnie za pomocą jednego elementu *wykroczenie*. Także Kokot (2001, 46) wykazała, że technika redukcji polegająca na tłumaczeniu dwuskładnikowych nazw medycznych za pomocą jednolekseмого ekwiwalentu występuje rzadko.

4. Podsumowanie

Porównanie polskich i niemieckich nazw ustaw pozwala sformułować następujące wnioski:

a) polskie nazwy ustaw nie zawierają oficjalnych wersji skróconych oraz urzędowych skrótów nazw; skróty i nazwy skrócone pojawiają się tylko w obiegu nieurzędowym (np. *UKS* = *Ustawa karna skarbową* = *Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy*),

b) w polskich nazwach zawsze pojawia się słowo *ustawa*, natomiast w niemieckich odpowiednik polskiego słowa *ustawa*, czyli *Gesetz*, występuje obok takich określeń, jak *Ordnung*, *Recht*, *Kodex*,

c) w polskich nazwach ustaw zawsze występuje data ich uchwalenia, natomiast w niemieckich nazwach nie jest ona elementem obligatoryjnym,

d) w nazwach ustaw niemieckich data ich uchwalenia występuje zawsze po określeniu ich tematyki, natomiast w nazwach ustaw polskich data ta pojawia się w zdecydowanej większości przypadków przed określeniem ich tematyki.

Do technik tłumaczeniowych nazw ustaw niemieckich i polskich można zaliczyć następujące operacje kognitywno-językowe (por. Kubacki 2005: 65-67):

1. kalkowanie struktury formalnej frazy przy zachowaniu semantycznej ekwiwalencji jej składników,
2. kalkowanie struktury formalnej frazy bez zachowania semantycznej ekwiwalencji jednego lub kilku jej składników,
3. modyfikacja kategorii gramatycznych w obrębie grup wyrazowych polegająca na:
 - a) zamianie przydawki przymiotnej na przymiotną,
 - b) zamianie przydawki przymiotkowej na przymiotną,
 - c) zamianie grupy wyrazowej w języku polskim na złożenie w języku niemieckim,
 - d) zamianie złożenia w języku niemieckim na grupę wyrazową w języku polskim,
4. modyfikacja szyku wyrazów w translacji,
5. poszerzenie frazy w translacji,
6. redukcja frazy w translacji.

Konkludując: analiza strukturalno-semantyczna fraz nominalnych umożliwia dokonanie wyboru właściwej techniki tłumaczenia nazw ustaw niemieckich i polskich oraz wpływa na wynik procesu translacji.

Bibliografia:

Czochrański, J. (1990), *Gramatyka niemiecka dla Polaków*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Deutsche Gesetzestexte – <http://www.gesetze.2me.net> (1.07.2009 r.).

Helbig, G./Buscha, J. (1984), *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Enzyklopädie.

Iluk, J. (1998), „Problemy tłumaczenia nazw medycznych na przykładzie języka polskiego i niemieckiego”, *Glottodidactica* XXVI, 123-136.

<http://www.sejm.gov.pl/prawo/prawo.html> – Internetowy System Aktów Prawnych (1.07.2009 r.).

Kokot, U. (2001), *Metody przekładu niemieckich nazw medycznych na język polski*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Kubacki, A. D. (2005), „Strategie tłumaczenia derywatów z -ung na przykładzie tekstu prawniczo-ekonomicznego”, *Lingua Legis* 13, 58-68.

Kubacki, A. D. (2007), „Arkadownik, eguterzysta, formierz versus formowacz. O tłumaczeniu nazw zawodów z języka polskiego na język niemiecki”, *Lingua Legis* 15, 56-65.

Schatte, Ch. (1981), „Zum nominalen Attribut im Deutschen und Polnischen”, *Studien zum polnisch-deutschen Sprachvergleich I*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 77-91.

Szober, S. (1953), *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.

Tomaszkiewicz, T. (2004), *Terminologia tłumaczenia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

SUMMARY

The aim of the article is to analyze the titles of German and Polish Acts of Parliament and the ways of translating them. It also compares the structure of act titles in both language systems. In the article's first part the author carries out a formal analysis of the Polish and German titles of normative acts, whereas in the second part he lists the techniques for their translation. He distinguishes six main translation methods: calquing of a formal structure preserving or not preserving the full semantic equivalence of its components, change of grammatical categories, modification of the word order and extension or reduction of the nominal phrase.

DAS DIPLOMA SUPPLEMENT ALS ÜBERSETZUNGSGEGENSTAND

Marta Czyżewska

Autorka jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, adiunktem w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Jest tłumaczem przysięgłym języka niemieckiego i członkiem – ekspertem PT TEPIS. Artykuł jest uzupełnioną wersją referatu wygłoszonego podczas XXIII Warsztatów Przekładu Prawniczego i Specjalistycznego w Warszawie w 2009 r.

1. Was ist ein Diploma Supplement?

Ein Diploma Supplement (DS) ist ein Zusatz zum Abschluss-Zeugnis im akademischen Bildungsbereich, das im Zuge des Bologna-Prozesses eingeführt wurde. Es wird von den Hochschulen zusammen mit der Originalurkunde vergeben. Das Diploma